

УДК 159.98

Шанар В.Б., к. психол. н., доцент, начальник кафедри прикладної психології УЦЗ України

Климчук Ю.В., к. юр. н., старший викладач кафедри НІР та Д УЦЗ України

СУБ'ЄКТИВНІ ПЕРЕВАГИ КОЛЬОРОВИХ СТИМУЛІВ ПРИ СПРИЙНЯТТІ МІЖНАРОДНИХ КОЛЬОРОВИХ ЗНАКІВ У ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті здійснюється аналіз призначення та сприймання міжнародних розпізнавальних знаків на основі теорії кольорового сприйняття стосовно використання їх в екстремальних ситуаціях діяльності підрозділів цивільного захисту.

Ключові слова: сприйняття, проєктивні методики, теорія кольорового сприйняття, дії, названі перцептивними, міжнародні розпізнавальні знаки.

Постановка проблеми. Вивчення кольорового сприйняття індивідом може не просто відбити його ситуативну реакцію і стан, але й визначити особисті характеристики конкретного індивіда в конкретній ситуації. При цьому отримані дані образно демонструють зв'язок конституційно закладених властивостей з типом реагування на вплив навколишнього середовища, ступінь залежності від цього впливу чи, навпаки, опір йому та оволодіння ситуацією за допомогою властивих даному індивіду засобів захисту.

Практичне використання кольору в різних знаках стало більше застосовуватися в житті та особливо в силових структурах. Так, в МНС введено особливу форму для особового складу з написами, яка вказує цивільному населенню на приналежність людини тій чи іншій структурі. Ми вже звикли до кольорів світлофора, до попереджувальних знаків, зображених в окремо визначених кольорових і т.п. А оскільки останнім часом в усіх країнах світу люди стикаються все частіше з різними екстремальними ситуаціями, отже вивчення кольорового сприйняття знаків людьми, що потрапили в екстремальну ситуацію того чи іншого характеру і походження стає досить актуальним, тому що може допомогти зберегти життя не одній сотні людей.

Якщо ж говорити про воєнні конфлікти як екстремальну ситуацію, що носить вибуховий, стрімкий, швидкорозповсюджувальний характер, то міжнародні розпізнавальні знаки повинні мати особливий колір і особливий статус, що обговорювати на високому рівні [2,3,4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На початку досліджень кольорового сприйняття і реакцій індивіда на ситуацію, що виникла, отримали проективні методиками. Стало традиційним вести відлік проективним методикам з тесту словесних асоціацій К. Юнга. Метод виклику відповідних асоціацій у психології відомий з часів В. Вундта і Ф. Гальтона. Але саме К. Юнгу належить відкриття і доказ феномена, що є основою всіх проективних методик, а саме можливість побічного впливу на значущу сфери хвилювання і поведінки людини викликати пертурбацію в екстремальній діяльності. Далі різні варіанти асоціативного тесту використовувались для виявлення почуття вини (детектори неправди М. Вертгаймкра і А. Лурія), асоціально витиснутих потягів (Дж. Бруйєр, Р. Лазу рус, Л. Постмен, Ч. Еріксен та інш.), для обмеження норм від патології (Г. Кент, А. Розанов). Тести незакінчених речень нерідко вважають таким, що своє походять від асоціативного тесту К. Юнга (А. Анастасі, Abt L., L. Bellak, B. Semeonoff, D. Anzieu).

Відомо також, що незалежно від Г. Роршаха з чорнильними плямами експериментували Ф.Е. Рібаков, А. Біне, А.Анрі, але саме Роршах був першим, хто довів зв'язок образів з основними рисами й властивостями особистості. Подальший розвиток досліджень та ідей Г. Роршаха у на сьогодні представлений двома провідними напрямками - американським (Beck S., Klopfer B., Davidson H., Rapaport D. et al) та європейським (Bohm E., Loosli - Usteri M. et al).

У вітчизняній психології перші й украї нечисленні спроби застосування різних тестів кольоросприйняття відносяться до 20 - 30 років минулого сторіччя й мають виражену спрямованість на виявлення аномалій особистості у зв'язку з конституціональними типами для діагностики неврозів і психопатій, а також при дослідженні хворих епілепсією. В 80 - 90 роках виходять перші методичні керівництва (И.И. Біла, Л.Ф. Бурлачук, Е.Т. Соколова, І.Г. Беспалько й ін.). Опираючись на базисні положення про упереджений характер психічної діяльності, конкретні теоретичні обґрунтування будуються на основі таких категорій як "установка" (С. В. Цуладзе, В.Г. Норакидзе), "особистісний компонент" сприйняття (Ю.С. Савенко, В.М. Блейхер, Л.Ф. Бурлачук), "індивідуальний стиль особистості" (Е.Т. Соколова) [8 ,9, 10, 11, 12].

Особливу увагу слід звернути на тест Люшера, оснований на суб'єктивній перевазі кольорових стимулів. Методика привиртає простотою й лаконічністю як у пред'явленні, так і в інтерпретації, здатністю виявляти найбільш безпосередні, невідкладні свідомості прояви індивідуально - особистісних властивостей, такі як саморегуляція, порушення й гальмування, інтенсивність емоційного напруження,

емоційна стійкість, слабкість контролю, реакція на емоційне навантаження у бік дезорганізації, здатність до сприйняття нюансів емоційних відносин, особливості розумових процесів, працездатність і т.д.

На основі кольоросприйняття в цей час розглядається проблема використання міжнародних розпізнавальних знаків. В основному її вирішують закордонні автори – Х.П. Гассер, Ф. Кальсховен, Ф. Мулінен, Ж. Пикте та ін. У вітчизняній психології дослідження з цієї проблеми мають достатньо поверхневий характер, що й стало основою для написання статті.

У Женевській конвенції про полегшення долі поранених і хворих у діючих арміях та у Женевській конвенції про полегшення долі поранених, хворих і осіб, що постраждали від корабельних катастроф, із складу збройних сил на морі, від 12 серпня 1949 року, у Гаагській конвенції про захист культурних цінностей під час збройного конфлікту, від 14 травня 1954 року, а також у Протоколи про захист культурних цінностей під час збройного конфлікту, а також відповідно до I Додаткового протоколу до Женевських конвенцій 1949 року щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (протокол I), від 8 червня 1977 року, було достатньо чітко роз'яснено та обгрунтовано надання захисту майну та людям, позначеним розпізнавальними знаками.

Під час будь - якої надзвичайної ситуації, в тому числі й збройного конфлікту, фахівцям цивільного захисту доводиться діяти в екстремальних умовах, і розпізнавальні знаки відіграють далеко не останню роль у захисті населення та відповідних об'єктів. Безумовно, міжнародне право надає особливий захист визначеним категоріям людей та об'єктів. В цивільній сфері особливий захист спрямований на: забезпечення нормального функціонування медичної служби, служби психологічного супроводження, підрозділів цивільної оборони, запобігання завданню будь-якого збитку об'єктам, що мають культурну цінність, в демілітаризованих зонах запобігання небезпеці для великої кількості цивільного населення внаслідок нападу на установки та споруди, що містять небезпечні сили (греблі, дамби, атомні електростанції) та ін. [5. с.17].

Відображення світу через відчуття і сприймання досягається у взаємодії людини з довкіллям. Психічні образи не є пасивним відбитком зовнішніх впливів на людину, вони виникають у ході активного здобуття й обробки інформації з середовища [7. с.63].

Які завдання, з точки зору психології, повинні вирішувати міжнародні розпізнавальні знаки?

1. Вони не повинні містити текстової інформації (але можуть бути продубльовані відповідними поясненнями мовами населення

місцевості, в якій застосовуються) та інших складних позначень, мають бути зрозумілими абсолютно усім, незалежно від національності, освіти, культури, тому що використовуються у міжнародних відносинах, в тому числі й збройних конфліктах та інших надзвичайних ситуаціях.

2. Розпізнавальні знаки повинні мати максимально простий зміст, геометричну форму, яркі кольори, щоб бути помітними, а також викликати відповідні асоціації.

Розпізнавальним знаком медичної служби є червоний хрест на білому полі, або рівноцінна йому емблема у вигляді червоного півмісяця на білому полі. 14 січня 2007 року набув чинності Третій Додатковий протокол до Женевських конвенцій 1949 року. Це відбулося через шість місяців після того, як цей документ був ратифікований першими двома державами. Таким чином, завершився процес введення додаткової емблеми, яка відтепер може використовуватися державами і учасниками Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Цей знак зображається у вигляді червоного хреста на білому тлі. Розпізнавальний знак повинен бути настільки великим і добре видимим, наскільки це дозволяє конкретна тактична обстановка (наприклад нічне освітлення, видимість в інфрачервоних променях) [5. с. 20].

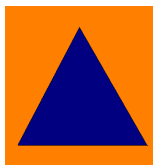

Слід додати, що першим з'явився знак Червоного Хреста, однак його застосування у мусульманських країнах викликало деякі незручності з релігійних причин, тому було прийнято рішення ввести рівноцінний знак гуманітарних організації у вигляді Червоного Півмісяця. Менш відомий був також знак Червоного Лева, який був поширений у буддійських країнах.

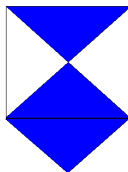
Особливими задачами цивільного захисту, передбаченими правом війни, є: оповіщення, евакуація, надання та обладнання укриття, проведення заходів щодо світломаскування, рятувальні роботи, медичне обслуговування, включаючи першу медико-санітарну допомогу та допомогу релігійного характеру, боротьба з пожежами, виявлення та позначення небезпечних районів, обеззараження та інші подібні заходи захисту, надання населенню приміщень та продуктів харчування в надзвичайних ситуаціях, термінова допомога з від-

новлення і підтримання порядку в районах катастрофи, термінове відновлення необхідних комунальних служб, термінове захоронення трупів, допомога у збереженні об'єктів, суттєво необхідних для виживання цивільного населення, додаткова діяльність необхідна для виконання будь-яких із вищевказаних задач, включаючи планування й організацію, але не обмежуючись цим [5. с. 24].

Розпізнавальним знаком цивільної оборони є рівнобедрений темно-синій трикутник на оранжевому фоні. Знак повинен бути достатньо великим і добре видимим [5. с. 25].

Розпізнавальний знак культурних цінностей являє собою біло-голубий щит. Позначаються культурні цінності та персонал для захисту культурних цінностей. Цим розпізнавальним знаком позначають об'єкти, які самі по собі являють собою культурну цінність, незалежно від того, чи є вони релігійними чи світськими [5. с. 27].

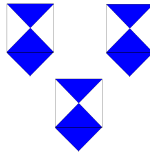
Культурні цінності під загальним захистом - це об'єкти, які мають важливе значення, являючи собою культурну та духовну спадщину народу, до неї відносять: пам'ятники архітектури, культури та історії; місця археологічних розкопок; ансамблі будинків, які в сукупності являють історичний або художній інтерес, будівлі, призначенням яких є зберігання рухомих культурних цінностей, такі як музеї, великі бібліотеки, архівні сховища, сховища культурних цінностей, центри, які містять значну кількість об'єктів нерухомості, яка являє собою культурну цінність.

Особами, які захищають культурні цінності, є персонал, діяльність якого пов'язані з захистом та збереженням культурних цінностей.

Транспортним засобом для перевезення культурних цінностей, може бути будь-який транспортний засіб, призначений для перевезення під особливим захистом культурних цінностей.

Одним знаком можуть позначатися наступні особи та об'єкти: персонал, що залучається до захисту культурних цінностей, культурні цінності під загальним захистом.

Трьома знаками (розміщені трикутником, один знак внизу) можуть позначатися наступні об'єкти: культурні цінності під особливим захистом, транспортні засоби для перевезення культурних цінностей.

Під установками та спорудами, що утримують небезпечні сили, слід розуміти: греблі, дамби, атомні електростанції, напад на які може викликати вивільнення небезпечних сил з під контролю та призвели до важких втрат серед цивільного населення.

Воюючі сторони мають заключати між собою додаткові угоди, з метою забезпечити додатковий захист установок та споруд, що утримують небезпечні сили [5. с.29].

Розпізнавальний знак установок та споруд, що утримують небезпечні сили, являє собою групу з трьох яскраво-оранжевих кіл, розмішених на одній осі.

Розпізнавальним знаком радіоактивної небезпеки позначаються великі вантажні контейнери, в яких перевозяться упаковки, за винятком звільнених упаковок, і резервуари відповідно до зразка. Знаки повинні прикріплюватися вертикально на кожному боці, а також на передній і задній стінках великого вантажного контейнера або резервуара. Будь-які знаки, не пов'язані із вмістом, мають бути зняті. Замість паралельного використання етикеток і знаків як альтернативу дозволяється застосовувати тільки збільшені етикетки відповідно до зразків.

Якщо вантаж у вантажному контейнері або резервуарі являє собою упакований матеріал LSA-I або SCO-I або якщо вантаж, що перевозиться в умовах виняткового використання у вантажному контейнері, являє собою упакований радіоактивний матеріал з одним

номером Організації Об'єднаних Націй, то відповідний номер Організації Об'єднаних Націй для цього вантажу потрібно також проставити чорними цифрами висотою не менше 65 мм.

Також розпізнавальним знаком радіоактивної небезпеки можуть позначатися інші спорудження, устаткування, транспорт, які містять радіоактивні матеріали.

В деяких країнах, що розвиваються, спостерігається незнання та неприйняття розпізнавального знака радіоактивної небезпеки, тому був запропонований новий розпізнавальний знак, на якому в максимально доступній формі показано, що радіоактивні матеріали є небезпечними для життя, і відповідно змушує здійснювати заходи щодо евакуації цивільного населення. Не випадковими є кольори, які використовуються в цих знаках: жовтий (колір тривоги), і червоний (колір небезпеки).

Процеси відчуття і сприймання необхідно розглядати як дії, спрямовані на розв'язання певних завдань (в даному випадку дії, спрямовані на виживання цивільного населення), що становлять практичну діяльність суб'єкта. Такі дії, названі перцептивними, забезпечують орієнтування в конкретній ситуації, виділення найважливіших для розв'язання конкретного завдання аспектів, здійснюють таку обробку інформації, що надходить від органів чуття, яка веде до побудови образу, адекватного як предметові, так і завданням діяльності.

Слід зазначити, що у багатьох країнах цих вимог дотримуються не тільки при виготовленні та використанні розпізнавальних знаків, а також при виготовленні форменого й спеціального одягу та спорядження для рятувальних служб та підрозділів цивільного захисту (наприклад світловідбиваючих стрічок).

Висновки. Проаналізувавши вище викладений матеріал можна зробити наступні висновки:

1. За Г. Кларом й Л. Бушевим перевага, що віддається людиною темним кольорам, відбиває її прагнення до спокою, в то же час як вибір світлих тонів відбиває схильність до емоцій. Звідси підбір кольорів у міжнародних кольірних знаках як знаках, що викликають

певний емоційний стан особистості. Визначаючи щось неоднозначне, невідоме, індивід робить його відомим.

2. Розпізнавальні знаки повинні мати максимально простий зміст, геометричну форму, яркі кольори, щоб бути помітними, а також викликати відповідні асоціації, не повинні містити текстової інформації (але можуть бути продубльовані відповідними поясненнями мовами населення місцевості, в якій вони застосовуються) та інших складних позначень, мають бути зрозумілими абсолютно усім, незалежно від національності, освіти, культури, тому що використовуються у міжнародних відносинах, в тому числі, при збройних конфліктах та інших надзвичайних ситуаціях.

3. В навчальних закладах МНС України було б за доцільно вивчати призначення міжнародних розпізнавальних знаків, які стосуються діяльності підрозділів цивільного захисту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Женевские конвенции от 12 августа 1949 г. и дополнительные протоколы к ним. – М.: МККК, 1994. – 320с.

2. Климчук Ю.В. Система принципів міжнародного гуманітарного права: Автореферат дисертації кандидата юридичних наук: 12.00.11/Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого.-Харків, 2003.- 20 с.

3. Черкес М.Ю. Міжнародне право: Підручник. – 4-те видання, випр. і доп. – К.: Знання, 2004. – 292с.

4. Общественный прогресс и современные проблемы защиты мира / В.И. Полурез, А.П. Бутенко и др. – К.: Вища школа. – 274 с.

5. Мулинен Ф. Право войны. Руководство для вооруженных сил. – М.: МККК, 1993. – 326 с.

6. Право війни. Вибрані питання: Порадник для командного складу Збройних Сил України. – К.: Любава, 1997. – 112 с.

7. Цимбалюк І. М., Яницька О.Ю. Загальна психологія. Модульно – рейтинговий курс для студентів вищих навчальних закладів.- К.: ВД Професіонал, 2004.- 304 с.

8. Шапарь В.Б., Шапарь О.В. Практическая психология: Проективные методики. - Ростов-на-Дону: "Феникс", 2006. – 573 с.

9. Беспалько И.Г., Гильяшева И.Н. Проективные методы // Методы психологической диагностики и коррекции. –Л. 1993. – 295 с.

10. Бурлачук Л.Ф. Введение в проективную психологию. - Киев: "Ника – центр", 1997. – 675 с.

11. Савенко Ю.С. Проективные методы в исследовании бессознательного // Бессознательное. Природа. Функции. Методы исследования. – Тбилиси, 1978, - Т.111. – 364 с.

12. Проективная психология: / Пер. с англ. – М. Апрель – Пресс, изд – во ЭКСМО- пресс, 2000. – 683 с.

УДК 159.8

Швалб А.Ю., викладач кафедри загальної психології УЦЗУ

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ ТА РЕФЛЕКСІЇ У ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

У статті розглядається зв'язок між емпатією та емоційним вигоранням і можливості формування рефлексивної позиції як засобу запобігання виникненню негативних особистісних станів у діяльності практичного психолога.

Ключові слова: емпатія, емоційне вигорання, рефлексія, підготовка психологів.

Постановка проблеми. Наявність високого рівня розвитку емпатії є необхідною вимогою до якостей практичного психолога. Емпатія забезпечує встановлення певної психологічної атмосфери між клієнтом і психологом, забезпечуючи, з одного боку, розкриття клієнтом свого «Я», а з іншого – більш повне проникнення консультантом в емоційний стан клієнта /1, 2/.

Вимога на розвинуту здатність до емпатії міститься, мабуть, у кожній професіограмі практичного психолога, але найбільшої значущості вона набуває для психологів, які працюють у силових структурах. Це пов'язано з тим, що психолог, який працює у «цивільних» сферах, стикається переважно з проблемами, які переживаються клієнтом як екзистенційні, але об'єктивно можуть такими й не бути. Протилежна ситуація у психолога, який працює у силових структурах, бо там він постійно стикається з переживанням проблем, які об'єктивно виникають на межі життя та смерті. Так, у «Професіограмі практичного психолога ОВС» серед основних напрямків діяльності вказано: «надання психологічної допомоги працівникам, які перебували в екстремальних ситуаціях (застосування зброї та спеціальних засобів, отримання тілесних ушкоджень, бойових чи психічних травм тощо)». Відповідно до цього серед провідних здібностей вказується «здатність до емоційних проявів (здатність до емоційного переживання, здатність до повного і правильного сприйняття клієнта)». Там же вказується, що при підготовці практичного психолога до діяльності в ОВС у нього мають бути розвинуті специфічні навички, характерні лише для психолога ОВС, що викликано необхідніс-